

ELEKTRİK DAĞITIM ÖZELLEŞTİRMELERİ TEKELLEŞMEYİ DAVET EDİYOR

**...SERBESTLEŞMEYE GEÇEN
DİĞER ÜLKELERDE DE
BAŞARISIZLIKLAR BİR BİRİ
ARDINA GELİYOR VE SİSTEM
SÜREKLİ OLARAK TEKELLEŞMEYE
DOĞRU EVİRİLİYOR. ANCAK
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ORTAYA
ÇIKAN TEKELCI EĞİLİMLER ÇEŞİTLİ
SORUŞTURMALARLA
KARŞILANIRKEN, ÜLKEMİZDE
YAPILAN DÜZENLEMELERLE,
TEKELCI YAPİYA DAVET
ÇIKARTILIYOR...**

Elektrik enerjisi alanında yaşanan özelleştirme/serbestleştirme sürecinde gelinen yeni dönemde, karşımıza tekelleşme çıkmıştır. Kamunun elinde doğal bir tekel olarak bulunan sistem, bu kez özel bir tekele dönüştürülüyor.

Rekabete açılması savlanıya kamunun elindeyken parçalara bölünen elektrik sistemi, tekrar bütünleşik bir yapıya açıldı. 2004 yılında yayımlanan Strateji Belgesi'yle birlikte, özelleştirmede öncelik dağıtım alanına verilmiştir. Fıili bir tekel olan ve rekabet olanağı bulunmayan dağıtım alanı yatay olarak 21 bölgeye ayrılırken, bu bölgeler arasındaki bütünleşmenin önlenmesine yönelik kural bulunmuyor.

Her ne kadar tekel özelliği bulunsa da, perakende satıştan arındırılmış dağıtım faaliyetinin yüksek kârlar elde etmeye uygun olmaması karşısında, tüm dağıtım şirketlerine perakende satış lisansı da verilmiş durumda. Rekabet Kurulu'nun bu iki alanın

Avukat Hayati KÜÇÜK
Elektrik Mühendisleri Odası Hukuk Müşaviri
hayati.kucuk@emo.org.tr

ayrıştırılması önerisi dikkate alınmadı. 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu da perakende satış işlerinin, dağıtım şirketlerince yerine getirilmesine izin veriyor ve hatta başka bir tedarikçi yoksa perakende satış hizmeti verilmesini zorunlu görüyor. Dolayısıyla, şu anda kamuya ait olan Kayseri Elektrik dışındaki 20 dağıtım şirketi, dikey olarak 5 parçaya bölünen sektörün iki parçasında birden faaliyet gösterecekler.

Ancak, öteden beri elektrik üretim, iletim ve dağıtım hizmetlerinin bir bütün olduğu, doğal tekel oluşturduğu bilinen ve ileri sürülen bir gerçektir. Bu gerçeğe uygun olarak, dağıtım şirketleriyle üretim şirketlerinin de bütünleşmesinin önü açılmış durumda. 4628 sayılı Kanun'da daha önce bu bütünleşmeye sınırlama getirilmişti. Kanun'un 3. maddesinde "Özel sektör

dağıtım şirketleri, dağıtım ve perakende satış faaliyeti dışında, lisanslarında belirtilen bölgelerde üretim lisansı almak kaydıyla ve yıllık elektrik enerjisi üretimi bir önceki yılda bölgelerinde tüketime sunulan yıllık toplam elektrik enerjisi miktarının yüzde yirmisinden fazla olmamak üzere üretim tesisi kurabilir. Dağıtım şirketleri sahibi olduğu veya iştirak ilişkisinde bulunduğu üretim şirketi veya şirketlerinden, bölgelerinde bir önceki yılda dağıtımını yaptıkları yıllık toplam miktarın yüzde yirmisinden fazla elektrik enerjisi satın alamaz" kuralı bulunuyordu. Bu kısıtlama 2005 yılında yapılan bir düzenlemeyle kaldırılarak, dağıtım şirketlerinin dağıtımını yaptıkları tüm elektrik enerjisini kendi üretim şirketlerinden sağlayabilme hakkı tanındı. Yalnızca üretim ve dağıtım şirketlerinin hesaplarının ayrı tutulması ve

kendi üretim şirketlerinden alacakları enerjiye toptan satış fiyatından fazla bedel ödeyemeyecekleri kuralı getirildi.

Böylece tekelleşmenin diğer ayağı da tamamlanmış oluyor. Bir özel şirketin kendi ürettiği elektriği kendisi dağıtarak satışını yapabilecek olması, 4628'le getirilen sistemin ana özelliği olan dikey ayrıştırma ortadan kaldırılmıştır.

Bütün bunlar, henüz özelleştirmeler yapılmadan gerçekleşmiştir. 2001 yılında serbestleşmeye açılan sektörde, EPDK tarafından isteyen her şirkete üretim lisansı verilmiştir. Üretim lisansı verilen santral sayısı yüzlerle ifade edilmektedir. Ancak bu santraller ülkenin elektrik enerjisi ihtiyacını karşılamaktan uzak küçük santrallerdir. Ayrıca bu lisansların pek çoğu şirketlerin çantalarında dolaşmaktadır ve yatırıma dönüşüm dönüşmeyeceği belli değildir. Ülkede serbestleşme için benimsenen sistem, arz açığı tehlikesini gündeme getirmiştir. Doğal tekel olan ve mutlak bir planlama gerektiren bu alanda, arz-talep ilişkisi içerisinde yatırım yapılmasının olanağı bulunmadığı ortadadır. 4628'in yürürlüğe girmesinden 6 yıl sonra sistemin sadece bir kısmı hayat geçirilmiş olmasına rağmen pek çok olumsuzluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu sistemi Türkiye'ye öneren Dünya Bankası dâhil herkes modeli sorgulamaya başlamıştır. Ancak bu sorgulamanın tek nedeni ülkemizdeki uygulamadan kaynaklanmıyor. Serbestleşmeye geçen diğer ülkelerde de başarısızlıklar bir biri ardına geliyor ve sistem sürekli olarak tekelleşmeye doğru eviriliyor. Ancak Avrupa Birliği'nde ortaya çıkan tekelci eğilimler çeşitli soruşturmalara karşılanırken, ülkemizde yapılan düzenlemelerle, tekelci yapıya davet çıkartılıyor. Nitekim bu durumun diğer bir boyutunu ise, sermayenin tekelci eğilimi oluşturmaktadır.

Bu alanda faaliyet gösterecek şirketler, en fazla kâr edebilecekleri seçeneğin oluşmasını istemektedirler. Dikey bütünleşme önündeki engellerin kaldırılmaması halinde, yapılacak ihalelere ilgisizlik olması ve satış yapılamama tehlikesi bu süreci etkileyen önemli bir unsur olmuştur.

Diğer yandan, elektrik üretimi, dağıtımı ve perakende satışı alanlarında, yabancıların kontrol oluşturacak şekilde hisse sahibi olamayacağına ilişkin bir başka kısıtlama 4628

sayılı Kanun'da yer alıyor. Bu kısıtlama, daha önce Anayasa Mahkemesi ve Danıştay tarafından verilen kararlar nedeniyle getirilmiş ve kanunda yapılan kimi değişikliklerle söz konusu kısıtlamalar yumuşatılmıştı. Ancak dağıtım özelleştirmelerinde bu durum dikkate alınmamıştı.

Yabancılar yönelik kısıtlamanın tümünden kaldırılması için TBMM'ye bir teklif de getirilmek istenmişti. Çünkü bu kısıtlama özelleştirmelerin asıl isteklisi olan ulus ötesi sermayenin önünü kapatmaktadır ve kaldırılması gündeme gelmektedir. AB ile çizilen yol haritasında, medya gibi çeşitli alanlar yanında, elektrik

enerjisi alanında da yabancılar yönelik sınırlamaların kaldırılması hedefi belirlenmiştir. Dolayısıyla önümüzdeki süreçte yapılacak bir düzenlemeyle, elektrik sektöründe yabancı şirketlerin istedikleri oranda pay sahibi olmaları sağlanacaktır. Şu anki yapıda yaşanan gelişmelerin aynen devam etmesi halinde, süreç elektrik enerjisi alanında yabancı tekelin faaliyet göstermesiyle sonuçlanacaktır.

Bütün bu düzenleme çalışmalarını ve sürecin ilerlemesini bekleyemeyecek önemde bulunan arz açığı tehlikesi ise, kısa sürede başka bazı adımların atılmasını zorlamaktadır. Hızla elektrik üretim alanında yatırım yapılması ihtiyacı bulunmaktadır. Bu zorunluluk, 4628 sayılı Kanun'la getirilen model önemli ölçüde etkileyebilecek yönde taşımaktadır. Ya önceki süreçte olduğu gibi özel sektöre Yap-İşlet modeliyle, alım garantili santraller yaptırılacaktır, ya da bu yatırımlar kamu-özel sektör işbirliği ile yine çeşitli garantiler içerecek şekilde gerçekleştirilecektir. Nitekim alım garantileri, son zamanlarda pek çok vesileyle yeniden gündeme gelmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğe 10 yıl süreyle alım garantisi getirilmiştir. Nükleer santral kanun tasarısında bir tür alım garantisi bulunmaktadır. Afşin-Elbistan'da kurulacak kömür santrali için alım garantisi gündemdedir. Özel sektörün kendisini garantiye alacak benzer yeni yöntemlerin kullanılması ve hatta doğal gaz santrallerine tekrar yönelmesi dahi olanak dâhilindedir.

Özelleştirme/serbestleştirme yönündeki 20 yıllık serüvende halen değişen bir şey olmadığı söylenebilir. Geçmişte atılan adımların kamuya maliyeti ağır olmuştur. Şimdi atılacak adımların da bu maliyeti ağırlaştırmaktan başka anlamı bulunmamaktadır.